

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: Powerpoint ivm Kwartiermaker Innovatiegezant
Datum: maandag 28 maart 2022 14:47:17
Bijlagen: [image001.png](#)
[image002.jpg](#)
[Contouren Regie-orgaan V9.pptx](#)

Beste [REDACTED] en [REDACTED]

Afgelopen vrijdag is deze definitieve versie van de powerpoint met het voorstel voor de contouren regie-orgaan gereed gekomen.

Ik begrijp dat het laat is, maar om 16.00 uur heb ik een gesprek met gedeputeerde Mw. Sterk. Daar zal deze powerpoint worden besproken.

Er staan ook eerste gedachten in over financiële verdeling van de kosten,

Met vriendelijke groet,

With kind regards,

[REDACTED]

Voor contact en het maken van afspraken: [REDACTED] [REDACTED] [@agrifirm.com](mailto:[REDACTED]@agrifirm.com)

Landgoedlaan 20
7325 AW Apeldoorn
The Netherlands
www.agrifirm.com

M +31 6 [REDACTED]
E [REDACTED] [@agrifirm.com](mailto:[REDACTED]@agrifirm.com)

*Agrifirm Group BV (CC 5000 3631) is a member of the Royal Agrifirm Group.
The content of this e-mail is confidential in nature and intended solely for addressed recipients.
This message is not legally binding. Please consider the environment before printing this e-mail.*

Contouren Regie-orgaan

Uitwerking

- ▶ Achtergrond & bovenliggende doelstellingen
- ▶ Observaties vooraf
- ▶ Randvoorwaarden voor het goed functioneren van een regie-orgaan
- ▶ Regie-orgaan
- ▶ Field Labs
- ▶ Financiering
- ▶ Samenvatting

Achtergrond en bovenliggende doelstellingen

- ▶ Ontwikkeling en implementatie van innovatieve stal- en bedrijfssystemen cruciaal voor het tijdig realiseren van belangrijke opgaves, o.a.:
 - ▶ Stikstofreductie – 2030: 74% Natura2000-gebieden onder KDW
 - ▶ Broeikasgasemissie – 2030: 55% reductie t.o.v. 2019
- ▶ Huidige toelating verloopt via toekenning RAV-code (ammoniak)
- ▶ Proces om van ‘onderzoek & ontwerp’ tot toegekende RAV-code te komen duurt veel te lang (4 tot 7 jaar)
- ▶ Problemen o.a.:
 - ▶ Organisatie / financiering van het innovatieproces
 - ▶ Voor RAV-erkenning is meting in 2 tot 4 operationele stalsystemen noodzakelijk, maar wie is de innovatie-eigenaar?
- ▶ Daarnaast blijven veel oplossingsmogelijkheden onbenut (voer-, fokkerij-, managementmaatregelen)

Ammoniak

Methaan

categorie	ammoniak ^{a)}	geur ^{b)}	fijnstof ^{c)}
A 1.33 ligboxenstal met vlakke vloer, voorzien van rubberen sleufvloer met 3% hellende langssleuven en geprofileerd rubber (hellende V-vorm) met groeven en nopjes tussen de langssleuven, met mestschuif (BWL 2018.06.V1) ¹⁹	7,1	niet vastgesteld	148
met beweiden	7,1 ^{d)}	niet vastgesteld	118
A 1.34 ligboxenstal met dichte gegroefde vloer met rubber matten met een hellend profiel, aangebrachte composietnokken met vingermestschuif (BWL 2018.07.V1) ¹⁹	9,0	niet vastgesteld	148

Achtergrond en bovenliggende doelstellingen

- ▶ Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen
 - ▶ Ga vergunnen en handhaven op basis van daadwerkelijk gemeten emissies
 - ▶ Optimaliseer in de tussentijd de bestaande systematiek
 - ▶ Versnel innovaties, inclusief ontwikkeling van sensor- en datasystemen
 - ▶ Ga vergunnen en handhaven op basis van daadwerkelijk gemeten emissies
 - ▶ Voorbeeld: RAV-codes
 - ▶ melkveestallen: 39 stalsystemen
 - ▶ Kalverstallen (tot 8 maanden): 13 stalsystemen
 - ▶ Vleesvarkens: 40 stalsystemen
 - ▶ Etc.
 - ▶ Versnel innovaties: Zeer veel incrementele innovaties gaande Doorbraakinnovaties nodig → meer snelheid, grotere stappen en meer financiële risico's
- Publiek / Privaat Regie-orgaan

Inclusief voorbereiding en meten
in 2 tot 4 stalsystemen minimaal
2 tot 3 jaar versnelling

Doelstelling: Innovatie versnellen en tijd
verkorten (2 tot 3 jaar)

Opdracht aan de Kwartiermaker Innovatiegezant

- ▶ Kom met een voorstel voor het (functioneren van het) regie-orgaan, en neem daarbij (het versnellen van innovatie in) mestverwerking en -verwaarding tevens mee
- ▶ Onderzoek of een Innovatiegezant (conform aangenomen motie Lodders) een toegevoegde waarde heeft en past binnen huidige structuren
- ▶ Deze rapportage gaat over het eerste deel van de opdracht

Observaties vooraf -1-

Onderstaande observaties hebben alleen betrekking op de ontwikkeling van doorbraakinnovaties aangaande stalsystemen en mestverwerking

- ▶ Centrale plaats van individuele veehouder in de ontwikkeling van doorbraakinnovaties in stal- en bedrijfssystemen is een weeffout in huidige regelgeving voor toelating en (financieel) ondersteunend instrumentarium
- ▶ Er is veel onduidelijkheid over de toekomst van mestverwerking en -verwaarding
- ▶ Totale context, inclusief ondersteunend instrumentarium, is niet toegesneden op 'full empowered' werkende Fields Labs (die parallel resultaat leveren op 4 gebieden: technisch, economisch, juridisch en maatschappelijk werkend)
- ▶ Er is weinig regie op de ontwikkeling van noodzakelijke doorbraakinnovaties van stal- of bedrijfssystemen; er zijn eerste aanzetten (zoals Praktijkcentrum Emissiereductie, Bemest op z'n best, Taskforce Stalsystemen Noord-Brabant) maar hier ontbreekt volledigheid en body; er zijn in Nederland ook geen turn-key stalsysteemleveranciers (uitgezonderd één bedrijf in één segment)
- ▶ De (on)mogelijkheden om te meten met sensoren worden gezien, maar er is geen regie op het doorvoeren van wat wel mogelijk is in regelgeving
- ▶ Vanuit bestuurskundigen wordt aangegeven dat met name de implementatiestrategie naar nieuwe innovatieve oplossingen, die breed worden ingezet, onduidelijk is. Men spreekt over innoveren en exnoveren, in een samenhangende en breed gedragen strategie.

Observaties vooraf -2-: Centrale plaats van individuele veehouder in de ontwikkeling van doorbraakinnovaties in stal- en bedrijfssystemen is een weeffout in huidige regelgeving voor toelating en (financieel) ondersteunend instrumentarium

- ▶ 1. het subsidie-instrumentarium lijkt nu gericht te zijn op '1.000-bloemen bloeien'. Om tot doorbraakinnovaties te komen zullen financiële en ondersteunende middelen geregistreerd ingezet moeten worden: ontwikkel 'full empowered fieldlabs' die aan alle 4 de eisen voldoen (technisch, economisch, juridisch en maatschappelijk werkend). Een vergelijkbare aanpak is (blijkbaar) gehanteerd bij het traject Beter Bemesten
- ▶ 2. Nu heeft de individuele veehouder een centrale plaats in de regelgeving voor toelating en inzet van ondersteunend instrumentarium bij 'doorbraakinnovaties'. Daarmee ligt een groot deel van de verantwoordelijkheid bij de veehouder; zowel t.a.v. de vergunning als t.a.v. de financiering. Dit leidt er toe dat maar weinig veehouders om hier in te stappen (terwijl er wel veel vraag naar is vanuit leveranciers) en het leidt tot onzuivere verhoudingen tussen veehouders en techniekleveranciers (zij zijn afhankelijk van de veehouder maar zitten bijv. t.a.v. voer niet aan de knoppen).
- ▶ 3. Risico's zijn er ook voor vergunningsverlener, vanwege de onzekerheid van de uitkomsten, complexiteit van de beoordeling vooraf en het feit dat een vergunde stal blijft staan
- ▶ 4. Opgave is extra complex omdat reductie van emissies uiteindelijk gaat over 'maatschappelijke baten' en meestal geen financiële directe baten voor de innoverende veehouder

Observaties vooraf -3-: Er is veel onduidelijkheid over de toekomst van mestverwerking en -verwaarding

- ▶ Er is geen gedeeld beeld over de toekomst van mestverwerking en -verwaarding. Een greep uit de argumenten die genoemd zijn in de interviews:
 - ▶ Nodig om milieudoelen te realiseren (reductie emissies)
 - ▶ Verdienmodel om duurder stalsysteem te bekostigen
 - ▶ Landbouwkundig niet nodig
 - ▶ Landbouwkundig in de toekomst wel nodig - zie advies Remkes, geen drijfmest na 2030
 - ▶ Juridisch niet te regelen
 - ▶ Er wordt ingezet op 100% verwerken om fraude te voorkomen
 - ▶ Maakt voor akkerbouwers van mest een kostenpost i.p.v. een opbrengst
 - ▶ Geen gedeeld beeld of dit een publiek - private opgave is

Samenvattend voorstel

- ▶ Het navolgende voorstel probeert antwoord te geven op de volgende vragen:
 - ▶ Hoe organiseren we in een publiek/private setting hoogstnoodzakelijke doorbraakontwikkelingen op een zodanige wijze dat er regie ontstaat en deze op de snelst mogelijke wijze geïmplementeerd en uitgerold kunnen worden? De doorbraakontwikkelingen beslaan daarbij het gehele domein van mogelijkheden: techniek, ontwerp, management, voeding, genetica.
 - ▶ Hoe zorgen we ervoor dat het risico van de ontwikkeling meer collectief wordt gedeeld, en niet bij individuele veehouders komt te liggen?
 - ▶ Hoe creëren we voldoende helderheid over mestverwerking om op korte termijn stappen te zetten die niet leiden tot lock-ins, in het licht van een onzekere toekomst?
 - ▶ Hoe zorgen we ervoor dat regelgeving tijdig wordt geoptimaliseerd?
 - ▶ Hoe creëren we een context waarbinnen de noodzakelijke ontwikkeling breed gedragen is en blijft als onderdeel van een veel grotere transitie-opgave?

Kerndoelen van het regie-orgaan en haar modus operandi

- ▶ Versnelling op technische innovaties
 - ▶ Inclusief brede communicatie daarover
- ▶ Demonstratie en ontwikkeling Sensor- en datasystemen
- ▶ Ontwikkeling mestverwerking en -verwaarding
- ▶ Ontwikkeling en toetsing nieuwe regelgeving o.a. aangaande Sensor- en datasystemen
- ▶ Versterken maatschappelijke inbedding

Randvoorwaarden voor het goed functioneren van het regie-orgaan

- ▶ Er zijn veel uitdagingen in de agrarische sector
- ▶ Stip op de horizon: Onafhankelijk van de omvang van de veehouderij zijn de kernbegrippen: Dierwaardige veehouderij, kringlooplandbouw, emissiearm of emissieloos t.a.v. fijnstof, geur, ammoniak en methaan, geen negatieve effecten op water en bodem, geen gevaar voor de volksgezondheid, brandveilig, toepasbaar op de gekozen locatie, met hoogwaardige producten
- ▶ Transitie-opgave:
 - ▶ Essentieel dat de rol van innovatieve stalsystemen en mestverwerking en -verwaarding in de bredere context wordt geduid, en als één van de essentiële transitie opgaven wordt gezien
- ▶ Vraagstuk:
 - ▶ Grotere duiding is noodzakelijk, maar aansluiten bij lopende ontwikkelingen (zoals convenant dierwaardige veehouderij). Hoe dan?

Randvoorwaarden voor het goed functioneren van het regie-orgaan

- ▶ Een gemeenschappelijke beeld over de wenselijkheid en de haalbaarheid van het sturen op (individuele) doelen is essentieel, rekening houdend met de sectorale doelen gekoppeld aan gebiedsopgaven
- ▶ Het huidige beeld t.a.v. sturen op (individuele) doelen beweegt in veel gesprekken tussen wens, hoop en geloof, waarbij haalbaarheid vaak het kernvraagstuk is: Haalbaarheid
 - ▶ In technisch opzicht,
 - ▶ Ten aanzien van handhaafbaarheid,
 - ▶ En betaalbaarheid.
- ▶ Binnen de scope:
 - ▶ Sensor- en datasystemen – belangrijk om onderbouwd op korte termijn haalbaar en niet haalbaar uit elkaar te halen (soorten emissies, soorten stalsystemen);
 - ▶ Bij bedrijfssystemen – Randvoorwaarden voor “emissie-toekennende” systemen

Regie-orgaan rapporteert aan een bestuurlijk overleg

- ▶ Bestuurlijk overleg:
 - ▶ Ministers van LNV en Staatssecretaris van IenW
 - ▶ Vertegenwoordigers 5 veehouderijsectoren
 - ▶ Vertegenwoordiger van IPO
 - ▶ Vertegenwoordiger van VNG
- ▶ Bij bespreking t.a.v. het regie-orgaan Innovatieve Stalsystemen wordt de vergadering uitgebreid met de voorzitter en een aantal adviseurs:
 - ▶ Voorzitter van het regie-orgaan (innovatiegezant)
 - ▶ Vertegenwoordiger Toezicht en Handhaving
 - ▶ Adviseur namens maatschappelijke organisaties
 - ▶ Adviseur namens de wetenschap (technisch en bestuurskundig)
- ▶ Twee maal per jaar overleg met het Bestuurlijk Overleg
 - ▶ Voorbereiding door Voorzitter Technisch Overleg en ambtelijke staf

Regie-orgaan

► Regie-orgaan:

- Voorzitter: Innovatiegezant
- Vertegenwoordiger van iedere veehouderijsector; in geval er een Field Lab is ingericht in de betreffende veehouderijsector dan is betreffende ook de vertegenwoordiger namens het Field Lab
- Vertegenwoordiger IPO
- Vertegenwoordiger meest betrokken (gebiedsgerichte) aanpakken, zoals meest betrokken Provincies en vertegenwoordigers regio-samenwerkingen
- Vertegenwoordiger IenW
- Vertegenwoordiger LNV
- Vertegenwoordiger VNG
- Vertegenwoordiger Waterbeheerders
- Vertegenwoordiger toezichthoudende en handhavende organisaties
- Vertegenwoordiger van de techniek leveranciers
- Voorzitter taakgroep Mestverwerking en -verwaarding (NCM)
- Voorzitter adviesraad maatschappelijke organisaties
- Adviseur Akkerbouw

Regie-orgaan, technisch overleg

- ▶ Ondersteuning Technisch Overleg:
 - ▶ Staf 2 tot 3 personen
 - ▶ Budget voor ondersteuning mestverwerking en -verwaarding: 200.000 Euro/jaar voor uitvoering scenariostudies en voortgangsrapportage
 - ▶ Budget voor wetenschappelijk advies en duiding: 300.000 Euro/jaar
 - ▶ Stakeholderbetrokkenheid en -communicatie: 200.000 Euro/jaar
- ▶ Aantekening: Uitgangspunt is levering van tijd van organisaties op basis van eigen kosten (in kind)

Regie-orgaan: Taakgroep mestverwerking en -verwaarding

- ▶ Opdrachten:
 - ▶ Ontwikkelen en onderhouden van een breed gedragen visie t.a.v. mestverwerking en -verwaarding
 - ▶ Vaststellen 'no regret' innovatielijnen voor de verschillende sectoren
 - ▶ Per sector inrichting beleidsaanpak en coördinatie van de betreffende sectorale beleidsaanpak
 - ▶ Inbedding sectorale beleidsaanpak in Field Labs
- ▶ Modus operandi:
 - ▶ Uren NCM voor uitvoering werkzaamheden Taakgroep worden in-kind ingebracht
 - ▶ 200.000 Euro/jaar is voor uitvoering specifieke studies

Regie-orgaan: Field Labs

- ▶ Per sector inrichting Field Lab,
 - ▶ Waarbij een beperkt aantal (2 tot 4) beeldbepalende innovaties, inclusief sensor- en datatechnologie, worden geselecteerd / gecreëerd – na afronding nieuwe selectie
 - ▶ Aanhechting bij de gebiedsprocessen (Nationaal Programma Landelijk Gebied) door bij de selectie van de beeldbepalende innovaties rekening te houden met ‘soorten gebiedsopgaven’
 - ▶ Waarbij opgeschaald wordt van stalsystemen naar bedrijfssystemen inclusief de daarbij behorende mestverwerking en -verwaarding
 - ▶ In het Field Lab zijn actief: Ondernemende veehouders, technische ondernemers, onderzoek, lerende overheid (beleid en toezichthouders), maatschappelijke veld
 - ▶ Doelstelling:
 - ▶ Onderzoek en demonstratie technologische oplossingen stal- en bedrijfssystemen, inclusief mestverwerking en -verwaarding ‘on site’ of ‘geconnecteerd off site’ (inclusief veiligheid)
 - ▶ Onderzoek en demonstratie on-line meettechnieken
 - ▶ Ontwikkeling, toetsing van bijpassende regelgeving
 - ▶ Onderzoek en toetsing maatschappelijke draagvlak
 - ▶ Ontwikkel een implementatiestrategie (incl. innoveren / exoveren)
- ▶ Nog uit te werken: Tot RAV-erkenning brengen

Regie-orgaan: Field Labs

- ▶ Randvoorwaarden
 - ▶ Inzet uren zowel overheid als private partijen is in-kind
 - ▶ Uren techniek en veehouderij – voor rekening van het Field Lab
- ▶ Bezetting:
 - ▶ Voorzitter vanuit de veehouderijsector
 - ▶ Technisch klankbord / werkgroep vanuit ondernemende veehouders, technische ondernemers & connectie naar regionale / Provinciale taskforces & initiatieven
 - ▶ Ministerie van IenW, LNV, eventueel andere Ministeries (bijv. BZK)
 - ▶ Onderzoeksgroepen
 - ▶ Connectie naar taakgroep Mestverwerking en -verwaarding
- ▶ Communicatie over oplossingsrichtingen, mogelijkheden, vraagbaak voor ondernemers, focuspunt voor netwerk
Apart budget voor communicatie: 350.000 Euro/jaar

Regie-orgaan: Field Labs

► Randvoorwaarden:

- Enkele locaties inrichten als experimenteergebied, waarbij meerdere technische oplossingen in de praktijk kunnen worden onderzocht
- Op locatie veehouderijbedrijf, maar specifiek ingericht voor deze doelen
- Publiek / Private basisfinanciering voor minimaal 3 jaar, waarbij veehouder volledig is ontzorgd (model proefboerderij, zoals eigendom van een grotere onderneming of bijv. WUR) – organisatiemodel kan bijvoorbeeld Stichting zijn.
- Naast basisfinanciering ook projectfinanciering
- Basisfinanciering voor kosten organisatie, basisinvesteringen, ineffectiviteit voor veehouder (schatting: 300.000 tot 400.000 Euro/jaar per locatie)
 - Deel publiek (Rijksoverheid / Provincies)
 - Deel privaat
- Eén maal per 2 jaar grondige verbouwing: 750.000 Euro/2 jaar (= 325.000 Euro/jaar)
- Per sector (bij 2 tot 3 Field Labs): 1/3e deel Rijksoverheid, 1/3e deel Provincie, 1/3e deel Privaat

Voorbeeld realistische begroting

Regie-orgaan	k€/jaar	Opmerkingen
Personele bezetting		2 tot 3 fte ondersteuning
Mestverwerking en -verwaarding	200	
Wetenschappelijk advies en duiding	300	
Stakeholdercommunicatie	200	
Totaal	700	
Communicatie per sector	350	Op moment dat Field Labs per sector operationeel zijn
Per Field Lab		
Kosten voor organisatie en inefficiëntie	400	
Verbouwing iedere 2 jaar	325	Ongeveer 750.000 € per verbouwing naar een nieuw model. Aanname iedere 2 jaar.
Totaal	725	
Realistische begroting		
2022	350	Opstart werkzaamheden, nog geen Field Labs
2023	3925	5 Field Labs worden gestart (2 melkvee, 2 varkens, 1 pluimvee)
2024	7900	8 Field Labs lopen (3 melkvee, 2 varkens, 2 pluimvee, 1 kalver)
2025	9700	10 Field Labs lopen (3 melkvee, 3 varkens, 2 pluimvee, 1 kalver, 1 geit)

Voorbeelden verdelingssleutels

Verdeling (1/3e - 1/3e - 1/3e)	k€/jaar
Rijksoverheid 2022	350
Rijksoverheid 2023	1.775
Rijksoverheid 2024	3.100
Rijksoverheid 2025	3.700
Provincies 2022	0
Provincies 2023	1.075
Provincies 2024	2.400
Provincies 2025	3.000
Privaat 2022	0
Privaat 2023	1.075
Privaat 2024	2.400
Privaat 2025	3.000

Verdeling 2/3e - 0 - 1/3e	k€/jaar
Rijksoverheid 2022	350
Rijksoverheid 2023	2.850
Rijksoverheid 2024	5.500
Rijksoverheid 2025	6.700
Privaat 2022	0
Privaat 2023	1.075
Privaat 2024	2.400
Privaat 2025	3.000

Melkvee	Varken	Pluimvee	Kalf	Geit
0	0	0	0	0
430	430	215	0	0
900	600	600	300	
900	900	600	300	300

Kerndoelen

- ▶ Versnelling op technische innovaties
 - ▶ Inclusief brede communicatie daarover
- ▶ Demonstratie en ontwikkeling Sensor- en datasystemen
- ▶ Ontwikkeling mestverwerking en -verwaarding
- ▶ Ontwikkeling en toetsing nieuwe regelgeving o.a. aangaande Sensor- en datasystemen
- ▶ Versterken maatschappelijke inbedding

Doelstelling: Innovatie versnellen en tijd verkorten (2 tot 3 jaar)

Vragen?

Van: [Kwartiermaker Innovatiegezant](#)
Aan: [Kwartiermaker Innovatiegezant](#)
Onderwerp: Agenda Kick-off bijeenkomst Kwartiermaker Innovatiegezant d.d. 13-1-2022
Datum: vrijdag 7 januari 2022 15:26:49
Bijlagen: [Opdrachtformulering kwartiermaker 06-10-2021 \(004\).pdf](#)
[Vragenlijst interviews Kwartiermaker Innovatiegezant versie 29-12-2021 - definitief - deelnemers kick-off.pdf](#)

Hierbij de agenda, en bijlagen, voor de kick-off bijeenkomst van de Kwartiermaker Innovatiegezant:

1. Opening (Kwartiermaker Innovatiegezant)
2. Toelichting opdracht Kwartiermaker Innovatiegezant (Ministerie van LNV)
3. Nadere duiding invulling opdracht (Kwartiermaker Innovatiegezant)
 - a. N.a.v. advies Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen (Regie-orgaan / tripartite orgaan)
 - b. Mestverwerking en -verwaarding
 - c. Overige onderwerpen binnen de opdracht
4. Rondvraag (Kwartiermaker Innovatiegezant, samen met Ministerie van LNV en IenW)
5. Sluiting (Kwartiermaker Innovatiegezant)

Bijlagen:

- Opdrachtoomschrijving Kwartiermaker Innovatiegezant
- Rapport Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen ([bijlage-rapport-ruimte-voor-ondernemerschap-en-innovatie.pdf \(overheid.nl\)](#))
- Interviewvragen voor de deelnemers van de kick-off bijeenkomst

Met vriendelijke groet,

With kind regards,

[Redacted signature]

[Redacted name]
Beleidsondersteuner

.....
Directie Bedrijfsvoering werkt voor
- Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag |
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

.....
M 06 [Redacted]
KwartiermakerInnovatiegezant@minlnv.nl
.....

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.

The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Opdrachtformulering kwartiermakersfase

Inleiding

Op 1 februari 2021 heeft de Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen het rapport 'Ruimte voor ondernemerschap en innovatie' aangeboden aan de minister van LNV en de staatssecretaris van IenW. In de Kamerbrief van 5 februari 2021¹ heeft de minister aangegeven het idee van het instellen van een regieorgaan te omarmen en de speciaal gezant innovatie (n.a.v. motie Lodders²) een rol te willen geven bij het regieorgaan. Op 22 juli 2021 heeft een Bestuurlijk Overleg plaatsgevonden met sectorpartijen en decentrale overheden waarin de opvolging van het advies van de Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen is besproken. Daar is o.a. het voorstel ter sprake gekomen om voorafgaand aan het instellen van een regieorgaan en het aanstellen van een innovatiegezant, een kwartiermaker aan te stellen. Het doel van het regieorgaan en de innovatiegezant is om innovatie en toepassing onder andere hiervan in de praktijk te versnellen op het gebied van stallen, mestverwerking en -toediening ten behoeve van beleidsdoelen zoals stikstof en natuur, klimaat, water (KRW) en kringlooplandbouw. Deze opdracht voor de kwartiermaker dient om een aanzet tot toepassing van innovaties te maken en een structuur in te richten waarbij dit in versnelling komt.

Opdracht kwartiermaker

Onder de opdracht van deze eerste fase (november 2021 – mei 2022) van kwartier maken zijn drie te onderscheiden taken, doelen en resultaten:

1. Ten eerste moet de rol van de innovatiegezant concreet worden gemaakt. De innovatiegezant dient zich in eerste instantie te focussen op de praktische implementatie van innovaties op het gebied van stallen, mestverwerking- en aanwending. De innovatiegezant dient gekoppeld te worden aan het in te richten regieorgaan (zie hieronder). Indien de kwartiermaker signalen opvangt dat er ook op andere innovatiegebieden belemmeringen spelen waar een innovatiegezant een rol kan gaan spelen, dan kan de kwartiermaker dit meenemen in zijn voorstel voor de concrete invulling van de rol van de innovatiegezant. Het zou namelijk kunnen dat bij andere innovatiegebieden er vergelijkbare belemmeringen spelen als bij de drie genoemde gebieden.
In eerste instantie kennen de hierboven drie benoemde thema's de focus, omdat deze vanuit beleidsmatig perspectief prioriteit kennen. Het resultaat is dat de rol van de innovatiegezant in de bestaande structuren dus concreet gemaakt is en hier een voorstel voor ligt, dit kan gekoppeld worden aan het voorstel onder punt 2.
2. Ten tweede moet het programma en de governance van het regieorgaan ingericht worden met betrokkenheid van stakeholders. Het regieorgaan kent een focus op stalinnovaties, mestverwerking en -aanwending. De kwartiermaker heeft in deze taak een verbindende rol tussen LNV en IenW enerzijds en andere overheden en stakeholders anderzijds. Als invulling hierbij kan worden gedacht aan het voeren van gesprekken met sectorpartijen, ontwikkelaars van innovaties, onderzoekers en betrokkenen van initiatieven uit de Topsector Agri & Food, NGO's (waaronder natuur- en milieuorganisaties), uitvoeringsorganisaties en decentrale overheden. Als resultaat dient er een voorstel voor de inrichting, waaronder de financiering, van het regieorgaan te zijn uitgewerkt.
3. Ten derde is het nadrukkelijk het doel om ook in actie te komen om innovaties in de praktijk te brengen. De kwartiermaker dient hierbij ervoor te zorgen dat praktische belemmeringen op de drie eerder genoemde thema's worden weggenomen of stakeholders hiertoe worden aangespoord deze weg te nemen. Ook hier kent de kwartiermaker een verbindende rol tussen overheden, sectorpartijen, ontwikkelaars van innovaties, onderzoekers en betrokkenen vanuit de Topsector Agri & Food, NGO's, uitvoeringsorganisaties en andere overheden. Hiervoor kunnen gesprekken worden gevoerd met deze stakeholders met als doel belemmeringen om tot implementatie te komen, weg

¹ Kamerstuk 29 383, nr. 357

² Kamerstuk 35 570 XIV, nr. 23

te nemen. Als resultaat hiervan dienen stakeholders in actie te zijn gekomen om hieraan te werken. De ervaringen die de kwartiermaker opdoet met deze activiteit levert relevante informatie op voor zijn voorstel ten aanzien van de rol van innovatiegezant en inrichting van het regieorgaan.

Trajecten die reeds lopen en waar verbinding mee gezocht kan worden, zijn o.a. het Innovatieprogramma Mesttoepassing, Topsector Agri & Food, de Taskforce Toekomstbestendige Stallen van de provincie Noord-Brabant, het Nederlands Centrum Mestverwaarden en de kwartiermaker Samenwerkingsambassadeur. Uiteraard kan bij andere reeds lopende trajecten die zich richten op innovatie op het gebied van stallen, mestverwerking en -aanwending worden aangesloten om op te halen hoe dat daar verloopt, of daar versneld kan worden en of hierbij mogelijk kan worden aangesloten.

Deze initiële opdracht loopt van november 2021 tot en met mei 2022, met een mogelijkheid tot verlenging. Gedacht wordt aan een inzet van 8 uur per week met mogelijke opschaling naar 16 uur per week indien noodzakelijk wordt geacht voor de werkzaamheden. Indien (secretariële) ondersteuning noodzakelijk wordt geacht, kan dit worden besproken. Voorafgaand aan de start van de opdracht zal een startgesprek plaatsvinden en voor afronding van de opdracht zal een eindgesprek plaatsvinden. Gedurende de opdracht vindt regelmatig afstemming met LNV plaats met de directies PAV, SK&I als DAD. Formeel opdrachtgever wordt directie DAD vanuit LNV, waarbij nauw wordt samengewerkt met directies SK&I, PAV en het taakveld Duurzame Agro van IenW. Resultaten van de kwartiermakersfase kunnen besproken worden in het Bestuurlijk Overleg dat is ingericht n.a.v. de eerdere Taskforce.

T.a.v. openbaarheid en publiciteit

De kwartiermaker gaat aan de slag in opdracht van LNV. Eventuele publicitaire gelegenheden dienen te worden afgestemd met Directie Communicatie (DC) en woordvoering van LNV. Daarnaast zal over de bekendmaking van de opdracht met DC worden afgestemd hoe dat naar buiten te brengen. In ieder geval wordt de Tweede Kamer geïnformeerd middels een Kamerbrief.

Contactpersonen LNV

Bij vragen kan contact worden opgenomen met:

██████████
██████████@minInv.nl
06-██████████

██████████
██████████@minInv.nl
06-██████████

Vragenlijst interviews Kwartiermaker Innovatiegezent

Binnenkort heeft u een gesprek met de Kwartiermaker Innovatiegezent. In zijn opdracht zitten drie onderwerpen.

1. Innovatiegezent
2. Versnelling Innovatieproces Stalsystemen – regie- en tripartite orgaan & relatie met mestverwerking en -verwaarding
3. Praktische belemmeringen aangaande innovatie in de agrarische sector – de modus operandi

Bijgevoegde vragen geven een nadere duiding bij het onderwerp en de richting van het te voeren gesprek.

Het gesprek, dat u binnenkort heeft, gaat in eerste instantie vooral over **het tweede onderwerp (regie-orgaan, tri-partite orgaan, mestverwerking en -verwaarding)**. De andere vragen komen aan de orde, indien de tijd dit toelaat.

Regie-orgaan versnelling innovatie stalsystemen

In het rapport Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen is aangegeven dat er drie opgaven zijn, die uiteindelijk tot versnelling van het innovatieproces van stalsystemen zal moeten leiden:

- a) Inrichting van een nieuw systeem van regelgeving, gebaseerd op vergunnen en handhaven met behulp van sensor- en datasystemen;
- b) Het helpen verbeteren van bestaande regelgeving;
- c) Het verder ontwikkelen van minimaal 20 pilots (verdeeld over de sectoren) om tot daadwerkelijke versnelling van de innovatie te komen en waarbij ook de praktische implementatie van sensor- en datasystemen wordt vastgesteld.

Daarbij is sprake van een actie waarbij zowel Gemeenten, Provincies, Toezichthoudende organisaties, Landelijke overheid, Private partijen en het maatschappelijke veld moet worden betrokken om mee te groeien, te leren van elkaar en ontwikkeling te stimuleren. Omdat regelgeving en techniek in deze hand-in-hand gaan is voorgesteld om een Publiek / Privaat regie-orgaan in te stellen, waaraan tevens is gekoppeld een (technisch inhoudelijk) tri-partite orgaan.

Vragen:

- Hoe ziet u het functioneren van zo'n regie-orgaan, ook gegeven het feit dat er binnen de Taskforce duidelijk is aangegeven dat verschillende stakeholders ook een ieder hun eigen verantwoordelijkheid hebben?
- Welke partijen dienen zitten te nemen in een regie-orgaan?
- Wat is het mandaat van een regie-orgaan?
- Is financiering noodzakelijk en zo ja, in welke omvang?

- Hoe zou de financiering van een publiek/privaat regie-orgaan er uit kunnen gaan zien?
- Wat is de plaats, waar zo'n regie-orgaan wordt opgehangen? In de voorbereidingen is hierbij wel eens gesproken over de SER, maar deze gaat niet over dit soort onderwerpen.

Tri-partite kennisorgaan

Tevens is er in het advies van de Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen gesproken over een tri-partite kennisorgaan, waar het gesprek over technische, economische en maatschappelijke haalbaarheid wordt gevoerd. Dit orgaan kan op regelmatige basis adviseren over normstelling richting het Rijk. Bij de ontwikkeling van dit tri-partite orgaan kan ook gekeken worden naar een mogelijke verbreding van de TAP met een maatschappelijke perspectief, of het inbrengen van de kennis en expertise van de TAP. Tevens is voorgesteld om in dit kennisorgaan vertegenwoordigers van de overheid, private sector en maatschappelijke organisaties op te nemen (tri-partite), omdat daar het gesprek over de verschillende soorten systemen en de daarbij behorende eisen gevoerd kan worden.

Vragen:

- Hoe ziet u het functioneren van zo'n tri-partite kennisorgaan? Wat zijn de rollen?
- Hoe wordt de bezetting geselecteerd?
- Hoe wordt de bezetting aangestuurd?
- Waar wordt zo'n tripartite? -orgaan onderdeel van?
- Hoe ziet u de verhouding met de huidige TAP? Zouden de werkzaamheden ook een onderdeel daarvan kunnen zijn?

Mestverwerking en -verwaarding

Mestverwerking en -verwaarding is direct gekoppeld aan de ontwikkeling van nieuwe stalsystemen. Bij bronscheiding wordt mest direct vanuit stalsystemen verplaatst, en dient er een vorm van verwerking op korte termijn plaats te vinden. Hierover zijn nog veel vragen onbeantwoord, en dat kan in het verband van deze opdracht ook niet plaatsvinden. Maar duidelijk is wel dat er sprake is van een belangrijke publiek, private opdracht. Daarom ook een aantal oriënterende vragen over dit onderwerp:

- Hoe ziet u de verhouding tussen het op te richten regie-orgaan Stalsystemen en het onderwerp mestverwerking en -verwaarding?
- Is er sprake van een 'algemene' opgave betreffende mestverwerking en -verwaarding, of is deze sectorspecifiek?
- Welke vraagstukken ziet u op dit gebied?

Innovatiegezent

Startpunten:

- a) Studie Rathenau instituut ([Sturen op innovatiekracht in de landbouw | Rathenau Instituut](#)).
“Stakeholders vragen de overheid te sturen op systeeminnovatie zodat die kan bijdragen aan duurzaamheid, dierenwelzijn en bestaanszekerheid voor agrarische ondernemers. Ook vragen ze de overheid om consequent te handhaven wat er is afgesproken, zodat nieuwe ontwikkelingen een kans krijgen.”
- b) Beleidsuitgangspunten uit Visie Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden (pag. 36: “Inzet moet zijn te sturen op doelen en zo veel mogelijk vrijheid te bieden hoe die doelen worden bereikt.”)
- c) Adviesrapport Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen
- d) Kamerbrieven 5 en 10 februari 2021 (appreciatie advies Taskforce, inzet speciaal gezant innovatie).

Enkele interviewvragen:

- We hebben een systeem van Topsectoren en NWO/NWA-onderzoek. Toch zijn er zorgen over het feit dat a) Innovatie niet snel genoeg op het boerenbedrijf landt, en b) Kansrijke innovaties niet levensvatbaar blijken te zijn omdat er onvoldoende naar de systeemaspecten wordt gekeken. Herkent u deze zaken?
- Hoe kijkt u naar de wisselwerking tussen publiek onderzoek, privaat onderzoek en de praktijk? Zijn er hiaten die nu onvoldoende onder de aandacht komen?
- Wat zijn voorbeelden, waar gewenste ‘doorbraakinnovaties’ moeizaam naar de werkelijkheid komen of (helemaal) vastlopen?
- Wat is naar u mening de systeemvraag, die daarbij gesteld gaat worden? Wat is de invloed van het huidige systeem, waardoor dit soort situaties ontstaat?
- De Tweede Kamer heeft de overheid gevraagd om te onderzoeken of hierbij een Innovatiegezent een rol zou kunnen spelen. Indien je van dit model uit gaat, wat zou deze innovatiegezent dan moeten gaan doen?
 - o Welke taken en bevoegdheden zou deze moeten hebben?
 - o Welke middelen zouden er dan nodig zijn?
 - o Waar zou zo’n Innovatiegezent dan moeten worden ingebed?

Praktische implementatie helpen versnellen

In de opdracht van de Kwartiermaker Innovatiegezant is ook aangegeven “dat de kwartiermaker ervoor dient te zorgen dat praktische belemmeringen ... worden weggenomen of stakeholders hiertoe worden aangespoord deze weg te nemen.” Aanname daarbij is dat er op dit moment een behoorlijk groot aantal praktische, relatief eenvoudig weg te nemen, belemmeringen bestaan om innovaties in de praktijk te brengen.

Vragen:

- Herkent u dit vraagstuk?
- Heeft u voorbeelden waarbij dit het geval is?
- Kunt u daarbij ook inzicht geven in de vraag welke partijen hebben geprobeerd deze praktische vraagstukken weg te nemen en op welke manier?
- Waar lopen initiatiefnemers tegenaan?
- Heeft u een beeld bij een modus operandi, die zou kunnen helpen om ‘relatief eenvoudig weg te nemen vraagstukken’ zou kunnen helpen onderscheiden van de ‘complexe, systeemgebonden vraagstukken’, en vervolgens zou kunnen helpen om op gang te komen?

Van: [secretariaatmirjamsterk](#)
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: FW: Aanvullend klimaatpakket vanmiddag gepubliceerd
Datum: woensdag 26 april 2023 17:46:27

FYI

Van: Inv-kea <Inv-kea@minInv.nl>

Verzonden: woensdag 26 april 2023 17:09

Aan: [REDACTED]@overijssel.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@glastuinbouwnederland.nl>; [REDACTED]@rabobank.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@rabobank.nl>; [REDACTED]@vbne.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@nevedi.nl>; [REDACTED]@bo-akkerbouw.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@natuurenmilieu.nl>; [REDACTED]@natuurmonumenten.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@vitalevarkenshouderij.nl>; [REDACTED]@frieslandcampina.com>;
[REDACTED]@gmail.com>; [REDACTED]@cbl.nl>;
[REDACTED]@najak.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@wdodelta.nl>; [REDACTED]@minInv.nl>;
Sterk, Mirjam <mirjam.sterk@provincie-utrecht.nl>; [REDACTED]@agrifirm.com>;
[REDACTED]@natuurmonumenten.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@minInv.nl>; [REDACTED]@minInv.nl>

Onderwerp: Aanvullend klimaatpakket vanmiddag gepubliceerd

Beste leden van het Klimaatoverleg landbouw en landgebruik,

Vandaag heeft het kabinet het aanvullend klimaatpakket gepresenteerd en aangeboden aan de Tweede Kamer. De documenten zijn zojuist gepubliceerd en hier te vinden:
https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2023Z07697&did=2023D18042.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage
.....

M 06 [REDACTED]
E [REDACTED]@minInv.nl
.....

[Ik werk op ma, di, wo, do](#)

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you

are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [secretariaatmirjamsterk](#)
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: FW: Vergaderstukken Klimaatoverleg landbouw en landgebruik 29 maart van 13:00 - 15:00 uur
Datum: maandag 27 maart 2023 16:11:41
Bijlagen: [We found suspicious links.msg](#)
[Agenda Klimaatoverleg landbouw en landgebruik 29 maart 2023.docx](#)
[Biilage 1a - Convenant energietransitie glastuinbouw 2022-2030.pdf](#)
[Biilage 1b - Raming luchtmissies landbouw biilage bij de KEV 2022.pdf](#)
[Biilage 1c - Kamerbrief over voortgang integrale aanpak landelijk gebied.pdf](#)
[Biilage 1d - WRR rapport Rechtvaardigheid in klimaatbeleid.pdf](#)
[Biilage 1e - Verslag Bijeenkomst Duurzaam perspectief voor de boer.pdf](#)
[Biilage 1f - Kamerbrief naar een beleidsagenda voor een klimaatneutraal nederland.pdf](#)
[Biilage 2a - Verslag bijeenkomst over heriiking overlegstructuur 17 februari 2023.docx](#)
[Biilage 3a - Uitwerking governance.docx](#)
[Biilage 5a - Voorraadagenda Klimaatoverleggen 2023.docx](#)

Dag [REDACTED]
Dit is het overleg waar [REDACTED] naar toe gaat. Zij is ingecc'd en hierbij ook voor jou ter info.
Gr. [REDACTED]

Van: Inv-kea <Inv-kea@minInv.nl>

Verzonden: maandag 27 maart 2023 16:01

Aan: [REDACTED]@minInv.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@overijssel.nl>; [REDACTED]@glastuinbouwnederland.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@rabobank.nl>; [REDACTED]@rabobank.nl>;
[REDACTED]@vbne.nl>; [REDACTED]@nevedi.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@bo-akkerbouw.nl>; [REDACTED]@natuurenmilieu.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@natuurmonumenten.nl>; [REDACTED]@vitalevarkenshouderij.nl>;
[REDACTED]@frieslandcampina.com>; [REDACTED]
[REDACTED]@gmail.com>; [REDACTED]@cbl.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@nijk.nl>; [REDACTED]@wdodelta.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@minInv.nl>; Sterk, Mirjam <mirjam.sterk@provincie-
utrecht.nl>; [REDACTED]@agrifirm.com>; [REDACTED]
[REDACTED]@natuurmonumenten.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@minInv.nl>; [REDACTED]@provincie-utrecht.nl>
CC: secretariaatmirjamsterk <secretariaatmirjamsterk@provincie-utrecht.nl>; [REDACTED]@fnli.nl'
[REDACTED]@fnli.nl>; [REDACTED]@natuurmonumenten.nl' [REDACTED]@natuurmonumenten.nl>;
[REDACTED]@glastuinbouwnederland.nl>; [REDACTED]@provincie-
utrecht.nl>; Inv-kea <Inv-kea@minInv.nl>

Onderwerp: Vergaderstukken Klimaatoverleg landbouw en landgebruik 29 maart van 13:00 - 15:00 uur

Beste leden van het Klimaatoverleg landbouw en landgebruik,

Op **woensdag 29 maart a.s.** vindt het Klimaatoverleg landbouw en landgebruik plaats van **13:00 – 15:00 uur** bij vergadercentrum **ZZIIN in Den Haag** (gevestigd in het Centraal Station, te bereiken via de roltrap in de stationshal).

Bijgevoegd treft u de agenda en vergaderstukken aan. We hebben diverse afmeldingen ontvangen voor het fysieke overleg. Daarom is besloten om er een hybride overleg van te maken. De vergaderlink voor deelname via MS Teams treft u aan in het vergaderverzoek dat is toegestuurd.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
M 06 [REDACTED]

E [REDACTED] [@minlnv.nl](mailto:[REDACTED]@minlnv.nl)

.....
Ik werk op ma, di, wo, do

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.

The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

agenda

Omschrijving	Klimaatoverleg landbouw en landgebruik 29 maart 2023
Voorzitter	[redacted]
Notulist	[redacted]
Vergaderdatum en -tijd	29 maart 2023, 13.00 uur - 15.00 uur
Locatie	Hybride: Vergadercentrum ZZIIN, Centraal Station Den Haag Digitaal via MS Teams

1. Opening, actualiteiten en mededelingen

Mededelingen:

- Start Wetenschappelijke Klimaatraad
- Terugkoppeling uit het informeel voorzittersoverleg
- Webinar klimaatrechtvaardigheid 31 maart

Bijlagen (ter informatie):

Bijlage 1a – Convenant energietransitie glastuinbouw 2022 - 2030
Bijlage 1b - WUR raming luchtmissies landbouw, nevenpublicatie bij KEV 2022
Bijlage 1c – Kamerbrief voortgang integrale aanpak landelijk gebied
Bijlage 1d – WRR rapport Rechtvaardigheid in klimaatbeleid
Bijlage 1e – Verslag inspiratiesessie Boeren met toekomst van NKP
Bijlage 1f - Kamerbrief Naar een beleidsagenda voor een klimaatneutraal Nederland

2. Concept-verslag sessie 17 februari 2023

Vraag aan het Klimaatoverleg:

- Kunt u instemmen met het concept-verslag?

Bijlage (ter besluitvorming):

Bijlage 2a – Concept-verslag sessie 17 februari jl.

3. Aanpassingen governance

In de bijeenkomst op 17 februari zijn de veranderingen in de overlegstructuur voor klimaat besproken. Specifiek is stil gestaan bij de rol en samenstelling van

het klimaatoverleg en bij de werkgroepen. Er was behoefte aan meer helderheid over de sturingslijn, ook in relatie tot het NPLG. De sturingslijn is verder uitgewerkt in bijgevoegde notitie.

Vraag aan het Klimaatoverleg:

- Kunt u instemmen met de uitwerking van de governance?

Bijlagen (ter besluitvorming):

Bijlage 3a – Uitwerking governance

4. IBO klimaat en proces aanvullend klimaatpakket

Op maandag 13 maart is het rapport van het IBO klimaat gepubliceerd. Het hele rapport inclusief alle bijlagen is hier te vinden: ['Scherpe doelen, scherpe keuzes: IBO aanvullend normerend en beprijzend nationaal klimaatbeleid voor 2030 en 2050'](#). Het onderzoek is op verzoek van minister Jetten uitgevoerd. Het kabinet zal bij voorjaarsnota mede op basis van het rapport besluiten welke aanvullende maatregelen worden ingezet. Voor de besluitvorming over de landbouwmaatregelen wordt zoveel mogelijk aangehaakt bij het Landbouwakkoord. In de vergadering zal LNV een toelichting geven op de totstandkoming van het rapport en op het proces voor de besluitvorming. U wordt gevraagd om suggesties mee te geven, zodat deze samen met de suggesties van de andere uitvoeringstafels kunnen worden meegegeven aan het kabinet ten behoeve van de besluitvorming over een aanvullend klimaatpakket.

Vraag aan het Klimaatoverleg:

- Wat is uw reactie op het rapport en wat wilt u aan het kabinet meegeven ten behoeve van de besluitvorming?

Bijlagen (ter informatie):

Bijlage 4a – Hoofdrapport IBO klimaat

5. Voorraadagenda

Ten behoeve van de overleggen die dit jaar worden ingepland is een overzicht gemaakt van de onderwerpen die in het Klimaatoverleg kunnen worden besproken. Dit betreft bijvoorbeeld de langetermijnopgave richting 2050 (zie ook bijlage 1f).

Vraag aan het Klimaatoverleg:

- Heeft u opmerkingen of aanvullingen op de bijgevoegde voorraadagenda?

Bijlage (ter bespreking):

Bijlage 5a – Concept-voorraadagenda

6. Rondvraag en afsluiting

verslag

Omschrijving	Verslag bijeenkomst over herijking overlegstructuur 17 februari 2023
Voorzitter	[redacted] (RVO)
Vergaderdatum en -tijd	17 februari 2023, 14.30 uur - 17.00 uur
Locatie	ZZIIN Den Haag
Aanwezig	[redacted] (Rabobank), [redacted] (Rabobank), [redacted] (LTO), [redacted] (LTO), [redacted] (Duurzame Zuivelketen), [redacted] (NAJK), [redacted] [redacted] (CoViVa), [redacted] (Natuurmonumenten), [redacted] [redacted] (VBNE), [redacted] (CBL), [redacted] (LNV), [redacted] (LNV), [redacted] (secr.)
Afwezig	[redacted] (UvW), [redacted] (Nevedi), Glastuinbouw NL [redacted], [redacted] (FNLI), Mirjam Sterk (Prov. Utrecht), Gert-Harm ten Bolscher (Prov. Overijssel), [redacted] (Natuurmonumenten), [redacted] (Agrifirm)

1. Opening

Voorzitter [redacted] opent de bijeenkomst heet de aanwezigen van harte welkom. Er volgt een voorstelronde.

2. Presentatie door LNV: herijking overlegstructuur

LNV geeft een toelichting op de kaders voor een nieuwe overlegstructuur. Deze betreffen de rol en samenstelling van het Klimaatoverleg en de rol van de werkgroepen. De aanwezigen wordt gevraagd om hier op te reageren en aan te geven wat men belangrijk vindt voor een vervolg van de overlegstructuur. De volgende opmerkingen worden ingebracht:

- Natuurmonumenten: De verbinding met het NPLG is belangrijk. De klimaatopgave is weliswaar breder en groter dan het NPLG, maar het NPLG is op dit moment wel hét instrument voor de integrale opgave.
- CoViVa: De basis voor de klimaatopgave voor de veehouderij ligt in het NPLG. Mede bepalend is hoe de structuur van het NPLG wordt en hoe het 'afrekenen' wordt uitgewerkt. De sector kan een relevante bijdrage leveren aan de productie van groen gas.

- Rabobank: Er is een strakke regie nodig. Er is behoefte aan helderheid over het mandaat van het toverleg: wat wordt er gedaan met wat wij hier als Klimaatoverleg opbrengen? Het overleg heeft de functie om in gezamenlijkheid dingen aan te pakken, en dat is breder dan een aanpak op methaan. We moeten nu stappen zetten.
- CBL: CBL wil zeker een bijdrage leveren aan de integrale opgave maar weet niet of daarvoor een plek aan deze tafel nodig is. De bijdrage van de branche zit vooral in scope 3.
- VBNE: Scherp moet zijn hoe de governance werkt. Bijvoorbeeld ten aanzien van de gebiedsprogramma's waar de klimaatopgave in neerslaat. Je wil kunnen zien of de gebiedsprogramma's samen voldoende optellen tot wat er nodig is. Hoe zit het met de sturing op deze plannen? En wat is dan de rol van het Klimaatoverleg of de werkgroep BBN. VBNE stelt verder voor dat de voorzitters van de werkgroepen deel uitmaken van het Klimaatoverleg. Anders is datgene wat de werkgroepen doen te vrijblijvend.
- Duurzame Zuivelketen: Duurzaam Zuivelketen heeft partnerschap met LNV nodig, evenals afstemming met andere sectoren. Een bredere scope is wenselijk, zodat ook onderwerpen op het gebied van energie, transport, mestvergiftiging, etc. worden besproken. Verder is snelheid nodig: we moeten beginnen met elkaar.
- NAJK: Jonge boeren willen klimaatneutraal produceren op bedrijfsniveau. Het overleg moet gaan over het bredere beleid. Welke stappen worden bij LNV én bij andere ministeries gezet? Toegang tot kennis is belangrijk. NAJK doet de oproep om daarvoor ook input op te halen bij de sector.
- LTO: Het Klimaatoverleg is bij voorkeur niet alleen signalerend en agenderend, maar ook consulterend. LTO vraagt naar de beschikbaarheid van werkbudget (werkgroepen) en naar commitment van LNV op dit punt. Het Klimaatoverleg zou zich moeten richten op de strategie voor de langere termijn en de vertaling van het landelijk beleid naar het boeren erf. Boeren moeten perspectief hebben. Ook andere departementen zouden aan tafel moeten zitten omdat zij gaan over onderwerpen die de landbouw raken. Een voorbeeld hieran is de verduurzaming van landbouwvoertuigen.

3. Werkgroepen

Er is te weinig tijd om uitgebreid bij de werkgroepen stil te staan. Het voorstel van LNV is om de werkgroepen voor de varkenshouderij, melkvee, veenweiden, glastuinbouw, bomen/bossen/natuur, landbouwbodems, kennis & innovatie en energietransitie door te zetten. De werkgroepen financiering en voedsel stoppen.

Uit het Klimaatoverleg kunnen verzoeken komen aan de werkgroepen. Andersom kunnen werkgroepen vragen of adviezen neerleggen bij het Klimaatoverleg. Als er knelpunten zijn die niet opgelost kunnen worden in een werkgroep of in het Klimaatoverleg dan worden deze geëscaleerd naar LNV of de andere departementen. De escalatielijijn wordt nader uitgewerkt.

Concluderend

- LNV zal de governance verder op papier uitwerken zodat het mandaat van het overleg en de escalatielijn helder zijn.
- De rol van het Klimaatoverleg wordt gezamenlijk gedefinieerd als signalerend, agenderend en consulterend. Het Klimaatoverleg heeft een schakelfunctie: het is halen en brengen. Er moet sprake zijn van wederkerigheid.
- Het Klimaatoverleg beweegt mee met de ontwikkelingen vwb het agenderen van onderwerpen. Er is behoefte aan een breder overleg.
- De breedte van het overleg weerspiegelt zich in de samenstelling. LNV heeft aangegeven ook andere partijen uit te nodigen voor deelname (PBL of WUR, Caring farmers, Biohuis/Bionext). Daarnaast zullen andere departementen (EZK en I&W) aan tafel worden gevraagd als onderwerpen op het terrein van die departementen worden besproken.

4. Wel of niet meedoen in het Klimaatoverleg?

De voorzitter concludeert dat men het er over eens is dat het Klimaatoverleg zoals voorgesteld meererwaarde heeft, met inbegrip van de punten die door de aanwezigen naar voren zijn gebracht. De voorzitter vraagt aan elk van de leden om aan te geven of zijn of haar organisatie - dit gehoord hebbend – mee doet in het Klimaatoverleg. CoViVa, Rabobank, VBNE, Duurzame Zuivelketen, NAJK, LTO en Natuurmonumenten antwoorden bevestigend op deze vraag. CBL weet het nog niet.

LNV brengt in na te denken over een duo-voorzitterschap en vraagt de aanwezigen om hier ook over na te denken. Hier zullen we een volgende keer verder over doorpraten.

De voorzitter dankt iedereen voor de inbreng en sluit de vergadering.

Uitwerking governance klimaatopgave landbouw en landgebruik

1. Sturing op voortgang klimaatbeleid (Minister voor Klimaat en Energie)

Ten aanzien van het klimaatbeleid heeft het kabinet de regie naar zich toegetrokken (zie ook het Coalitieakkoord). De minister voor Klimaat en Energie heeft hierin een coördinerende rol. Hij bespreekt elk kwartaal de voortgang van het klimaatbeleid met de collega-vakministers die verantwoordelijk zijn voor het sectorale beleid. Voor de landbouw is dat de minister van LNV, voor het landelijk gebied/NPLG is dat de minister voor Natuur en Stikstof. De voortgang wordt getoetst aan realisatie van de restemissiedoelen voor 2030. Bij achterblijvend resultaat moet extra beleid worden ingezet om zo tot doelbereik te komen. De besluitvorming over de bijstelling van beleid ligt bij het kabinet. Dit loopt via de jaarlijkse cyclus van KEV en Klimaatnota die ook in de Klimaatwet is vastgelegd.

De monitoring van de voortgang van het klimaatbeleid ligt bij het Rijk. Voor de werkgroepen betekent dit dat de LNV-vertegenwoordiging in de werkgroepen zorgt dat informatie over de voortgang terecht komt in de landelijke klimaatmonitoring. Dit is de verantwoordelijkheid van LNV.

2. Sturing op voortgang NPLG (Minister voor Natuur en Stikstof)

Het NPLG is een van de instrumenten waarmee een groot deel van de klimaatopgave voor de landbouw en het landgebruik moet worden gerealiseerd. De uitwerking van het NPLG vindt plaats in de provinciale gebiedsprogramma's. De Regie-organisatie Transitie Landelijk Gebied (RTLG waarin Rijk en provincies samenwerken) voert regie op de uitvoering. Via het Meerjarenprogramma Transitie Landelijk Gebied wordt de voortgang van de uitvoering van het NPLG gemonitord en wordt bijgestuurd wanneer dat nodig is om doelen binnen gestelde termijnen en budgetten te realiseren. Hier zijn spelregels voor opgesteld. Deze spelregels zijn vorig jaar gepubliceerd: zie [Spelregels Meerjarenprogramma Transitie Landelijk Gebied | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#)

3. Rol van Klimaatoverleg en escalatielijn

Het Klimaatoverleg is niet besluitvormend en heeft geen sturende rol. Het overleg is signalerend, adviserend en consulterend. In het Klimaatoverleg komen signalen over (uitvoering van) het beleid bij elkaar. Een ieder kan knelpunten en kansen inbrengen in het overleg, vanuit de organisaties die aan tafel zitten of vanuit de werkgroepen. Het is aan de werkgroepen om te beoordelen welke signalen worden neergelegd bij het Klimaatoverleg. Dat is maatwerk. In het ene geval past het beter om hier een gericht gesprek op bestuurlijk niveau over te voeren, in het andere geval is het zinvoller om de klimaattafel te benutten.

Na bespreking van een signaal in het Klimaatoverleg kijkt de voorzitter hoe hier opvolging aan is te geven:

- a) Zo kan het Klimaatoverleg tot een vraagstuk komen waarvan het wenselijk is dat dit nader wordt uitgewerkt. Afhankelijk van de aard van het vraagstuk kan dit worden neergelegd bij een bestaande werkgroep of kan hiervoor een tijdelijke werkgroep worden ingesteld.
- b) Als er een vervolgactie of oplossing nodig is buiten de tafel, dan bespreekt de voorzitter dit met de organisatie die hier een sturende rol in heeft. In het geval van de uitvoering van het NPLG kan dit bijvoorbeeld de RTLG zijn.
- c) Knelpunten die niet tot een oplossing komen worden besproken met de minister van LNV en/of de minister voor Natuur en Stikstof zodat zij hier actie op kunnen nemen. Die actie kan ook gericht zijn tot andere bewindspersonen. Indien nodig kunnen de minister van LNV en de minister voor Natuur en Stikstof knelpunten inbrengen in het kwartaaloverleg met de minister voor Klimaat en Energie om tot een oplossing te komen.

De verschillende uitvoeringsoverleggen kunnen overkoepelend ook advies geven aan het kabinet. De voorzitters van de uitvoeringsoverleggen hebben eens per 1 a 2 maanden informeel overleg met elkaar waarin ze ontwikkelingen met elkaar wisselen. Afhankelijk van de uitkomsten kunnen de voorzitters besluiten om samen een advies op te stellen of een signaal af te geven aan het kabinet. Eerder is dit bijvoorbeeld gedaan voorafgaand aan de totstandkoming van het coalitieakkoord.

Voorraadagenda Klimaatoverleg Landbouw en Landgebruik 2023

Periode	Mogelijke onderwerpen
Juni/Juli	• Landbouwakkoord in relatie tot klimaataanpak • Voorjaarsnota: aanvullend klimaatpakket • PBL verkenning naar een klimaatneutraal Nederland in 2050 • Concept Nationaal Plan Energiesysteem • ...
September	• Concept-KEV • Concept-Klimaatnota •
December	• KEV 2023 • Klimaatnota 2023 • Nationaal Plan Energiesysteem •
Nog in te plannen	• Integraal Nationaal Energie- en Klimaatplan (INEK) •

Van: [REDACTED]
Cc: [Kwartiermaker Innovatiegezant](#)
Onderwerp: Rapport kwartiermaker "Versnellen van innovatie voor een toekomstbestendig agrarisch Nederland"
openbaar
Datum: maandag 17 oktober 2022 11:20:07
Bijlagen: [Definitief \(opg\) - Rapportage Kwartiermaker Innovatiegezant.pdf](#)

Beste,

Begin dit jaar heeft u een gesprek gehad met [REDACTED] in zijn functie als Kwartiermaker. Afgelopen vrijdag is zijn rapportage 'Versnellen van innovatie voor een toekomstbestendig agrarisch Nederland' naar de Tweede Kamer gestuurd. Ter kennisgeving ontvangt u bijgaand deze rapportage. Deze is ook in te zien via onderstaande link:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/water/documenten/rapporten/2022/07/08/bijlage-versnellen-van-innovatie-voor-een-toekomstbestendig-agrarisch-nederland>

Naar verwachting volgt in november een uitgebreidere appreciatie op het rapport.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED] | Solutionteam Landbouw
+31 6 [REDACTED] | [Schuttelaar & Partners](#) | [LinkedIn](#)

The Agency for a Healthy World

Werkdagen: maandag, dinsdag, donderdag en vrijdagochtend

Van: [REDACTED]
Aan: [Sterk, Mirjam](#)
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: aanmeldingen erfbetredersbijeenkomst 1 december
Datum: maandag 28 november 2022 11:24:44
Bijlagen: [20221128 aanmeldingen bijeenkomst erfbetreders 1 dec.xlsx](#)

Beste Mirjam,

Zoals zojuist besproken ontvang je in de bijlage de aanmeldingen voor a.s. donderdag.
Op dit moment zijn er in totaal 103 aanmeldingen,

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
Projectmanager *Plattelandscoaches*
Ma-Di-Do
06 [REDACTED]

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
		Info op etiket	Info op etiket	Info op etiket					
1		Info op etiket	Info op etiket	Info op etiket					
2	1. erfbedreder	voornaam	achternaam	bedrijf	type	mail	telefoonnummer	diëet	opmerkingen
3				Luna, Zwilling Agro Advies	specialist bij Plattelandscoaches	luna@zwilling.nl		n.v.t.	
4				JAAB	specialist bij Plattelandscoaches	@jaab.nl		n.v.t.	
5				JAAS	specialist bij Plattelandscoaches	jaasadvies.nl		n.v.t.	
6				JAAS	specialist bij Plattelandscoaches	jaasadvies.nl		n.v.t.	
7				Collectief Value	specialist bij Plattelandscoaches	collectiefvalue.nl		n.v.t.	
8				Economy Transformers	specialist bij Plattelandscoaches	economytransformers.nl		n.v.t.	
9				JAARGA	specialist bij Plattelandscoaches	jaarga.nl		n.v.t.	
10				KanWestreem	specialist bij Plattelandscoaches	kanwestreem.nl		n.v.t.	
11				JAALW	adviseur fruitteelt	jaalw.nl		n.v.t.	
12				Ganderen Mediation	Coach	ganderenmediation.nl		n.v.t.	
13				Rabobank	adviseur Food & Agri	rabobank.nl		n.v.t.	
14				Milieu Nederland Middelburg	milieukundige, assistent makelaar	milieunederland.com		n.v.t.	
15				JA AGRO	specialist bij Plattelandscoaches	jaagro.nl		n.v.t.	
16				Wingard Agro	financiëleadviseur, coach	wingardagro.nl		n.v.t.	
17				Van Rijn BedrijfAdvies	adviseur, coach	vanrijnbedrijfadvies.nl		n.v.t.	
18				Verslus Advies	adviseur	info@verslusadvies.nl		n.v.t.	
19				ForFarmers	voerbereider biggen	forfarmers.eu		n.v.t.	
20				De Valk Widenagel	freelance specialist pluimvee	devalk.nl		n.v.t.	
21				Landbouwcoördinatoren	adviseur, architect	landbouwcoördinatoren.nl		n.v.t.	
22				De Samenleving	manager plant en beth	desamenleving.nl		n.v.t.	
23				Wellness, Diensten	Diensten	@wellness.nl		n.v.t.	
24				Zelfstandig	diverse adviesrollen	@agroweb.nl		n.v.t.	
25				Schippers	manager HyCare Rundvee	@schippers.eu		n.v.t.	
26				ELP	Diensten	elp.nl		n.v.t.	
27				Dierth	specialist bij Plattelandscoaches	dierth.nl		n.v.t.	
28				PPP-Agro ADVIES	Adviseur	ppp-agro.nl		n.v.t.	
29									
30									
31				HEECKE Ruimtebanken	Plannmaker	@hecke.com		n.v.t.	
32				De Molenaar	Adviseur	de-molenaar.nl		n.v.t.	
33				Biodiversity in Business	adviseur	biodiversityinbusiness.eu		n.v.t.	
34				Biodiversity in Business	adviseur / oprichter	biodiversityinbusiness.eu		n.v.t.	
35				Biodiversity in Business	adviseur	biodiversityinbusiness.eu		n.v.t.	
36				Cumula	Bedrijfsadviseur	cumula.nl		n.v.t.	
37				Cumula	Adviseur ongevraagdrecht / Vergoedingen	cumula.nl		n.v.t.	
38				Cumula	Cumula ondernemer en bestuurder advies	cumula.nl		n.v.t.	
39				R&G Advies	Adviseur	@rgadvies.nl		n.v.t.	
40				Groei met Michels	adviseur / coach	@groeimichels.nl		n.v.t.	
41						beekmail.com		n.v.t.	
42				Hans Rietveld agrarisch advies	adviseur	hansrietveldadvies.nl		n.v.t.	
43				BoerenVerstand	adviseur	@boerenverstand.nl		n.v.t.	
44				BoerenVerstand	stagiair	@boerenverstand.nl		n.v.t.	
45				WUR	Program Manager Professional Education	@wur.nl		n.v.t.	
46				CorFarmers	bedrijfsadviseur	corfarmers.com		n.v.t.	
47				JAALW	ondernemerscoach	jaalw.nl		n.v.t.	
48				Kansrijk BedrijfAdvies	bedrijfsadviseur	kansrijk.nl		n.v.t.	
49				JNC	accountmanager	jnc.nl		n.v.t.	
50				JAALW	teammanager	jaalw.nl		n.v.t.	
51				D&V	projectleider	dandv.nl		n.v.t.	
52				Drieboek mediation	mediator en coach	drieboekmediation.nl		n.v.t.	
53				GGD	Coördinator landelijk Vertrouwensloket	ggd-landelijkvertrouwenloket.nl		n.v.t.	
54				PPP	financiële adviseur	ppp.nl		n.v.t.	
55				Baas Agro Advies	adviseur	@baasagro.nl		n.v.t.	
56				Baas Agro Advies	adviseur	@baasagro.nl		n.v.t.	
57				JAALW	Adviseur	jaalw.nl		n.v.t.	
58				Landbouw netwerk Foodvalley	netwerkleider	landbouwnetwerk.nl		n.v.t.	
59				Landbouw netwerk Foodvalley	netwerkleider	landbouwnetwerk.nl		n.v.t.	
60				AgriFirm	Vooradviseur	@agrifirm.nl		n.v.t.	
61				JAALW	adviseur	jaalw.nl		n.v.t.	
62				JAALW	specialist varkens	jaalw.nl		n.v.t.	
63				JAALW	salesmanager Benelux	jaalw.nl		n.v.t.	
64				Roelven-Co	Plattelandscoach	roelven-co.nl		n.v.t.	
65				2D Ondernemers-coaching	Plattelandscoach	2dcoaching.nl		n.v.t.	
66				Provincie Utrecht	Gebiedscoördinator Kolland, Overlandbouw	provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
67				Provincie Utrecht	Strategisch Adviseur Ruimtelijke Ontwikkeling	provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
68				Provincie Utrecht	Gebiedscoördinator	provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
69				ODU	Milieu Inspecteur	odu.nl		n.v.t.	
70				ODU	Toezichthouder fysieke omgeving	odu.nl		n.v.t.	
71				Provincie Utrecht	communicatie	amicrosoft.com		n.v.t.	
72				Gemeente Remswoude	beleidsmedewerker fysiek domein	remswoude.nl		n.v.t.	
73				Gemeente De Ronde Venen	Omgevingsadviseur	de-ronde-venen.nl		n.v.t.	
74				Gemeente Utrechtse Heuvelrug	projectleider particuliere ruimtelijke planning	heuveelrug.nl		n.v.t.	
75				Provincie Utrecht	Gebiedscoördinator	provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
76				MAVINtraining&coaching	Plattelandscoach	mavintraining.nl		n.v.t.	
77				Gemeente Vijfheerenlanden	toezichthouder WABO	vijfheerenlanden.nl		n.v.t.	
78				Advise agro	specialist bij Plattelandscoaches	adviseagro.nl		n.v.t.	
79				Provincie Utrecht	Landbouw beleid VAB	provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
80				Provincie Utrecht	coördinator cluster landbouw	provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
81				Gemeente Remswoude	veehouder	remswoude.nl		n.v.t.	
82				SWECO	procesmanager	sweco.nl		n.v.t.	
83				Provincie Utrecht	coördinator gebiedscoördinatoren	provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
84				VAB	secretaris	vab.nl		n.v.t.	
85				UNV	senior beleidsmedewerker	unv.nl		n.v.t.	
86				Provincie Utrecht		provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
87				LAMI		lami.nl		n.v.t.	
88				Provincie Utrecht		provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
89				Provincie Utrecht		provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
90				AgroCoach / Plattelandscoach		agrocoach.nl		n.v.t.	
91				TransitieFocus		transitiefocus.nl		n.v.t.	
92				Provincie Utrecht		provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
93				Royal FriedlandCampina		royalfriedland.nl		n.v.t.	
94				Westfort Vleesproducten		westfort.nl		n.v.t.	
95				De Huis		dehuis.nl		n.v.t.	
96				Rabobank		rabobank.nl		n.v.t.	
97				Dierenarts		dierenarts.nl		n.v.t.	
98				Melkveehouderij van Zessen		melkveehouderijvanzessen.nl		n.v.t.	
99				Melkveehouderij / Nuffield		melkveehouderij-nuffield.nl		n.v.t.	
100				Gesprekspartner / Boerin		gesprekspartner-boerin.nl		n.v.t.	
101				Provincie Utrecht		provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
102				AgriVaknet		agrivaknet.nl		n.v.t.	
103				Provincie Utrecht		provincie-utrecht.nl		n.v.t.	
104				LAMI		lami.nl		n.v.t.	